

en daarop volgde een opsomming van enkele grondwetsartikelen die betrekking hadden op de vrijheid van drukpers, op de vrijheid van vereniging en vergadering, op de individuele rechtszekerheid en op het postgeheim.

Deze in de Grondwet beknopt aangegeven beginselen waren in de Oorlogswet-1899 nader uitgewerkt. Die Oorlogswet gaf aan het 'militair gezag' vèrgaande bevoegdheden. Zij kwamen hierop neer, dat de militaire commandanten die met dat militair gezag bekleed werden, in de gebieden welke in staat van oorlog of in staat van beleg zouden komen te verkeren, alle maatregelen konden nemen die hun uit militair oogpunt wenselijk leken; bij de staat van oorlog was hun daarbij voorgeschreven dat zij met het burgerlijk gezag overleg dienden te plegen en dat zij er 'met ernst' naar moesten streven, 'dat de uit te vaardigen voorschriften zoveel mogelijk rekening houden met de door het burgerlijk gezag bij dat overleg naar voren gebrachte zienswijzen en belangen' (artikel 10 van de Oorlogswet) – bij de staat van beleg, een meer acute noodtoestand zou men kunnen zeggen, konden zij dat overleg nalaten. Vooral dan kon het militair gezag op tal van terreinen rechtstreeks ingrijpen: het kon gebieden afsluiten (art. 23), openbare vergaderingen (behalve godsdienstoefeningen) en optochten verbieden (art. 24 en 25), café's, schouwburgen, fabrieken en werkplaatsen sluiten (art. 28), personen uit de in staat van beleg verklaarde gebieden verwijderen of hen in hechtenis nemen (art. 33), arbeidskrachten vorderen (art. 35), niet-militairen inlijven bij de militaire macht (art. 36) en de vrijheid van drukpers alsmede het post-, telegraaf- en telefoongehcim opheffen (art. 37 en 38) – aldus de belangrijkste bepalingen.

In de eerste wereldoorlog waren aanvankelijk alleen de gebieden waarin stellingen lagen en de provincies bezuiden de grote rivieren in staat van oorlog verklaard; korte tijd later was voor de grensgemeenten eerst in het zuiden, daarna in het oosten de staat van beleg afgekondigd. Tot die verscherping was hoofdzakelijk besloten om de militairen de gelegenheid te bieden, de smokkelarij effectief tegen te gaan; zo kon het militair gezag alleen al in Limburg en Noord-Brabant niet minder dan veertigduizend smokkelaars uit de grensgemeenten verwijderen.¹ Verreweg het grootste deel des lands kwam evenwel in de jaren '14-'18 in staat van oorlog noch in staat van beleg te verkeren. De Oorlogswet-1899 had dus slechts beperkte toepassing gevonden – misschien was dat een van de redenen waarom men na die eerste wereldoorlog niet tot herziening van de wet overging. Objectief was daar overigens alle reden voor, want die wet weerspiegelde een heel wat simpeler

¹ C. van Tuinen in *Nederland in oorlogstijd. De geschiedenis van Nederland en van Nederlands-Indië tijdens de oorlog van 1914 tot 1919, voor zover zij met die oorlog verband houdt* (1920), p. 100.